

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ЗБАНАЦЬКА ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 002.1:025.135:316.77] (043.3)

**ДОКУМЕНТНА ЕВРИСТИКА В СИСТЕМІ
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ: БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство
27 – соціальні комунікації

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук із соціальних комунікацій

Київ – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України

Науковий консультант: доктор історичних наук, професор
ЛИТВИН СЕРГІЙ ХАРИТОНОВИЧ,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій, професор
КУНАНЕЦЬ НАТАЛІЯ ЕДУАРДІВНА,
Національний університет «Львівська політехніка», професор кафедри інформаційних систем і мереж

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент
КОБЄЛЄВ ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ,
Харківська державна академія культури, професор кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи

доктор історичних наук, професор
НОВАЛЬСЬКА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА,
Київський національний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри інформаційних комунікацій

Захист відбудеться «26» вересня 2019 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

Із дисертацією можна ознайомитися в читальному залі бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

Автореферат розіслано «22» серпня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат наук із соціальних комунікацій

Л. А. Литвинова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Важливим аспектом функціонування соціальних комунікацій є процес обміну інформацією. Сучасне суспільство перебуває в інформаційній фазі розвитку, що характеризується високими темпами виробництва, опрацювання та розповсюдження інформації, стрімким зростанням обсягів документальних, фактографічних та бібліографічних баз даних (БД), електронних бібліотек. Загострюється проблема прискорення інформаційного обміну ресурсами у діяльності бібліотек та інших документно-інформаційних інституцій, що спрямовують свої зусилля на пріоритетне завдання – розробку методичних засад та створення оптимальних умов для актуалізації резервів інформаційно-пошукового потенціалу документних фондів установ та інформаційних систем, що беруть у цьому участь, підвищення ролі інтелектуальної складової у системі опрацювання інформації, в процесах створення інформаційно-пошукових систем (ІПС) та обслуговуванні користувачів бібліотек. Тим самим відсутність належної наукової розробки проблеми перешкоджає подальшому розвитку сучасного бібліотекознавства та документознавства, практичної діяльності бібліотек та інших документно-інформаційних інституцій.

Провідне місце в обслуговуванні користувачів посідає документальний пошук, який піддається частковій алгоритмізації, проте у більшості випадків, знаходження потрібних документів пов'язано з інтуїтивними діями фахівців з опрацювання та надання інформації, які є симбіозом їхньої компетентності, досвіду та евристичного чуття. Від цього залежить якість багатоаспектного інформаційного обслуговування користувачів, які представляють собою усю соціальну сферу суспільства.

Значно розширюються потреби сучасного користувача, який, завдяки онлайн мережі, прагне проводити пошук потрібних йому документів не тільки в окремій бібліотеці, але й в інших доступних документно-інформаційних інституціях, в тому числі архівах, музеях, що генерує потребу проведення комплексного дослідження, в якому беруть участь різні фахівці – бібліотекознавці, бібліографознавці, документознавці, архівісти, музейники та ін.

Хоча бібліотекознавчі дослідження завжди орієнтовані на освоєння інноваційних технологій опрацювання документів та обслуговування користувачів, вдосконаленню сучасних технологій пошуку інформації, орієнтованих на прогнозування розвитку в теорії бібліотекознавства і документознавства приділяється недостатньо уваги. У практичній площині документальний пошук реалізовується давно, проте досі не має теоретичного узагальнення. Аналіз проведених досліджень доводить необхідність інтеграції окремих результатів щодо документального пошуку в окремому напрямі. Таким напрямом покликана стати документна евристика – комплексна система знань про теорію, історію і практику документального пошуку, його інтелектуальні та технологічні засади. Її підвалини вже закладені у бібліотечному фондознавстві, каталогознавстві, теорії бібліотечно-інформаційного обслуговування, бібліотечній професіології, бібліотечному

читачезнавстві, а документна евристика утворюється шляхом інтеграції бібліотекознавства з документознавством і має метанауковий характер.

Актуальність дослідження полягає в тому, що документна евристика як окремий напрям бібліотекознавства не була об'єктом окремого дослідження, проте є нагальна потреба у розробленні нових механізмів пошуку документів; введенні в науковий обіг нових термінів і визначень, що адекватно відображають існуючі явища сучасної практики; визначенні нових можливостей здійснення документального пошуку; переоцінці ролі і функцій бібліотек та інших документно-інформаційних інституцій, їх взаємодії з користувачами. У вирішенні зазначених питань покликана допомогти документна евристика, формування якої як окремого напрямку є важливою для розвитку теорії та практики з питань соціальних комунікацій, документознавства та бібліотекознавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведене в рамках комплексної наукової теми кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККиМ) «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (2015–2020 рр.; реєстр. № 0115U001572).

Мета дослідження – розроблення цілісної концепції документної евристики як нового наукового напрямку в системі соціальних комунікацій, зокрема бібліотекознавстві.

Для реалізації зазначеної мети передбачається вирішення таких **завдань дослідження**:

- проаналізувати терміносистему, методологічний інструментарій та визначити підходи до поняття «евристика»;
- визначити сутність та обґрунтувати складові документної евристики як нового наукового напрямку, охарактеризувати її галузеву специфіку;
- дослідити вплив інформаційних потреб особистості на реалізацію інформаційного пошуку в документно-інформаційних інституціях;
- здійснити видову класифікацію документної евристики;
- охарактеризувати місце документної евристики в комунікаційному середовищі бібліотеки;
- визначити особливості функціонування системи документального пошуку в бібліотеках та інших документно-інформаційних інституціях;
- розробити концептуальні засади та шляхи становлення й розвитку документної евристики в бібліотеках, архівах, музеях.

Об'єкт дослідження – документна евристика в системі соціальних комунікацій.

Предмет дослідження – документна евристика як науковий напрям в бібліотекознавстві.

Методи дослідження. У дисертації використано загальнонаукові методи: закон діалектики взаємного переходу кількісних і якісних змін, закон заперечення заперечення. Закон діалектики взаємного переходу кількісних і якісних змін показав, що документальний пошук на різних етапах розвитку суспільства

зазнавав певних трансформаційних перетворень. Поява Інтернету сприяла становленню на початку ХХІ ст. інтернет-евристики. Закон заперечення заперечення підтвердив спадкоємність між новим і старим. А саме, поява інтернет-евристики, не привела до знищення існуючих евристик – джерельної, бібліографічної, а навпаки, увібрала в собі їхні елементи.

Застосовано загальнонаукові методи: абстрагування, науковий аналіз, синтез, наукометрію, бібліометрію, логічний метод, метод класифікації. Метод абстрагування допоміг розглянути окремі документні евристики. За допомогою наукового аналізу кожний компонент комунікаційного середовища документної евристики було проаналізовано, виявлено в них найсуттєвіше, і за допомогою синтезу укладено в єдину систему документних комунікацій. Методи наукометрії та бібліометрії за допомогою бібліографічних посилань дозволили розкрити логіку розвитку науки. Логічний метод застосовано при формуванні нового терміна «документна евристика» з урахуванням його мінливості під впливом різних факторів. Метод класифікації використано для ідентифікації основних видів документів, видового поділу документної евристики.

Поряд із загальнонауковими у роботі використано низку спеціальних методів. Документи та їхні пошукові образи розглядаються через призму контент-аналізу, який використовує інформаційні параметри мови і повідомлення. Бібліографічні записи у вигляді ПОД мають більшу щільність, їх можна легко і швидко переглядати, на відміну від текстів самих документів.

Застосовано суцільний, вибірковий, інтуїтивний, типологічний («рецептурний»), індуктивний, дедуктивний методи, метод бібліографічних посилань, метод сходження від абстрактного до конкретного, які визначають варіативність документального пошуку.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням, у якому на основі виявлених та опрацьованих джерел, обґрунтовано поняття документної евристики в системі соціальних комунікацій як новий напрям бібліотекознавства.

У дослідженні *вперше*:

- розглянуто поняття «евристика», що використовується в різних галузях знань;
- запропоновано і обґрунтовано новий науковий напрям – документну евристику, що дозволить збагатити як евристику, так і бібліотекознавство новим знанням;
- визначено основні компоненти комунікаційного середовища документної евристики: бібліотеки та інші документно-інформаційні інституції; документні фонди; документи; інформаційно-пошукові мови (ІПМ); пошукові образи документів (ПОД); Пошукові образи запитів (ПОЗ); засоби надання доступу до документів; фахівці з опрацювання та надання інформації; користувачі інформації. Між всіма компонентами комунікаційного середовища документної евристики існує тісний взаємозв'язок;
- запропоновано видову класифікацію документної евристики за такими критеріями: об'єктом документального пошуку; інституціями, в яких здійснюється

документальний пошук; галуззю знання, в якій здійснюється документальний пошук;

- виявлено спільність та відмінність реалізації документального пошуку в бібліотеках та інших документно-інформаційних інституціях;

- визначено концептуальні підходи до розвитку документної евристики в інформаційному суспільстві;

удосконалено:

- визначення поняття «документальний пошук» та «документна інтернет-евристика»;

- організаційні засади механізму реалізації документального пошуку;

набули подальшого розвитку:

- уявлення щодо особливостей реалізації документального пошуку в бібліотеках, архівах, музеях;

- знання стосовно розкриття змісту документів за допомогою ІПМ;

- наукові уявлення про джерелознавчу, джерельну, бібліографічну, архівну евристику та документну інтернет-евристику.

Практичне значення отриманих результатів полягає в здобутті нового наукового знання, що заповнює значні лакуни в науковому обґрунтуванні ролі документної евристики в системі соціальних комунікацій, зокрема бібліотекознавстві.

Результати дослідження впроваджено в практичну діяльність відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем НБУ ім. Ярослава Мудрого (розроблення та поповнення «Інформаційно-пошукового тезауруса»), при підготовці науково-методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Документна евристика» та «Евристика в науковому студіюванні» для магістрів та аспірантів НАКККіМ, що засвідчують акти впровадження.

Окремі положення і рекомендації дослідження можуть бути використані в інформаційній, бібліотечній, архівній та музейній діяльності, а також для розроблення галузевих евристик.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено наукові ідеї автора, авторський підхід до розроблення основних положень; висновки і рекомендації належать дисертантці. У працях, написаних у співавторстві, дисертантка здійснювала аналіз терміна «евристика», електронних каталогів, доступ до фондів, що конкретизовано у списку публікацій здобувача.

Апробація одержаних результатів. Осмисленню окремих аспектів визначеної проблеми сприяло фахове обговорення проблем стратегічного розвитку документального пошуку, що ініціювалося автором протягом останніх років під час виступів на багатьох наукових заходах в Україні, зокрема на VII та VIII Міжнародних науково-практичних конференціях «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики» (Київ, 2010, 2011); на I та II Міжнародних науково-практичних конференціях «Документ, мова, соціум: теорія та практика» (Київ, 2013, 2014); на Міжнародній науково-практичній конференції IX Культурологічні читання пам'яті Володимира

Подкопаєва «Концептуальні проблеми розвитку української культури у світлі підготовки і проведення 2012 року як року культури та відродження музеїв в Україні» (Київ, 2011); на Міжнародних наукових конференціях «Бібліотека. Наука. Комунікація» (Київ, 2015, 2016, 2017, 2018); на VI, VII, VIII, IX, X та XI Міжнародних науково-практичних конференціях «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (Одеса, 2013, 2015, 2016, 2017, 2018); на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері» (Донецьк, 2014); на 6 та 7 Міжнародних наукових конференціях «Інформація, комунікація, суспільство» (Славське, 2017, Чинадієво, 2018); на Міжнародній науково-практичній конференції «Архіви в сучасному світі: виклики та завдання» (Київ, 2017); на Міжнародній науковій конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2017); на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційний простір бібліотеки» (Львів, 2017); на X та XI Всеукраїнських конференціях «Бібліотека і книга в контексті часу» (Київ, 2017, 2018); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціальні комунікації: стан, проблеми, тенденції» (Київ, 2014); на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Архіви-наука-суспільство: шляхи взаємодії» (Київ, 2015); на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Засоби масової інформації як феномен культури і культура у засобах масової інформації» (Київ, 2011); на XXI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Короленківські читання 2018 «Бібліотеки, архіви, музеї як центри освіти та саморозвитку особистості» (Харків, 2018); на науково-практичному семінарі «Сучасний стан та перспективи розвитку служб науково-технічної інформації державних архівних установ України» (Київ, 2013); на 6, 7, 8 та 10 Міжнародному науково-теоретичному семінарі «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» (Київ, 2012, 2013, 2014, 2017); на Бібліотекознавчих студіях, присвячених пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника (Київ, 2015, 2016, 2017, 2018); на IFLA. Knowledge Management Satellite Conference (Малайзія, 2018) тощо.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в 53 публікаціях: в одноосібній монографії (378 с., обсягом 22,09 друк. арк.); у 20 статтях у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, у тому числі у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз та в статтях у закордонних наукових періодичних виданнях; у 14 тезах доповідей на міжнародних наукових конференціях; працях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Структура складається з титульного аркуша, анотації українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою роботи, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків наприкінці розділів та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Текст дисертації проілюстровано 18 рисунками та 8 таблицями. Загальний обсяг роботи – 536 сторінок, основний текст становить 425 сторінок (17,7 авт. арк.), список використаних джерел розміщений на 65 сторінках і містить 664 позиції, додатки – 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, дослідження; охарактеризовано методи дослідження. Розкрито наукове, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру роботи.

У **першому розділі «Теоретичні основи дослідження документної евристики»**, який складається з трьох підрозділів, проаналізовано стан дослідження наукових поглядів на поняття евристики. Витоки евристики сягають давнини. У середині XIX ст. уявлення про евристику як метод творчості і пізнання в цілому зводилося до методу проб і помилок. Виділення евристики з системи логічного знання почалося у 1850–1860-х рр. До цього спроби виділити евристику в окрему наукову галузь робилися Евклідом, Р. Декартом, Г. В. Лейбніцем. Пізніше розпочав формуватися підхід до евристики як своєрідного міждисциплінарного методу.

У західноєвропейській історіографії термін «евристика» почав застосовуватися у другій половині XIX ст. як у широкому, так і вузькому розумінні. Поступово можливості евристики поширилися на педагогіку, текстологію, культурологію, бібліографію.

Визначено основне завдання евристики, яке полягає у створенні нових моделей пошуку розв'язання задачі, проблеми, завдання. Доведено, що евристика – комплексна галузь знань, яка містить елементи філософії, психології, лінгвістики, кібернетики, теорії інформації, наукознавства, основ організації праці.

Для розвитку теорії і методики евристики особливе значення мали праці таких дослідників, як П. М. Берков, Б. М. Кочаков, О. П. Пронштейн, М. Ю. Ульяновський, В. В. Фарсобін, М. І. Ходаковський, Л. Є. Шепельов та ін.

З'ясовано, що на початковому етапі термін «евристика» використовувався для позначення науки про продуктивне мислення та створеною давніми греками системи навчання шляхом навідних запитань. Згодом – для позначення знань на основі практики, евристичного програмування і методів пізнання, що не гарантують успіху в дослідженні, але і таких, що не вимагають вичерпної вихідної інформації (інтуїтивна евристика).

Виявлення терміна «евристика» у довідкових виданнях і аналіз його тлумачення показали, що в різних галузях він може позначати: мисленнєвий процес, логіку інтелектуальної діяльності, метод дослідження, інтелектуальний прийом, інтелектуальну операцію, науку, яка вивчає методи розв'язання та вирішення проблем, що не задані чітким алгоритмом.

Терміни «евристика» і «документ» є вихідними для дослідження; мають міжгалузевий та метанауковий характер, оскільки ними послуговуються у різних терміносистемах. Аналіз співвідношення термінів, залучених і власних допомагає виявити зв'язки між терміносистемами галузей. Тому теоретично важливими є праці з бібліотекознавства, документознавства, архівознавства та соціальних комунікацій, зокрема, В. В. Бездрабко, В. М. Горового, Л. А. Дубровіної,

С. Г. Кулешова, С. Х. Литвина, І. Б. Матяш, А. В. Соколова, А. А. Соляник, Ю. М. Столярова, Л. Я. Філіпової, Г. М. Швецової-Водки, Г. В. Шемаєвої та ін.

Запропоновано новий науковий напрям – документна евристика. Визначено її основні складові: об'єкт документної евристики як наукового напрямку – система знань про методологію та технологію здійснення документального пошуку; предмет – формування системи наукового знання про технологію здійснення документального пошуку у єдності його з документами, їхніми пошуковими образами, пошуковими масивами, довідковим апаратом, суб'єктами документно-комунікаційної діяльності; мета – кумулювання знання про типи та види документів, їхнє місцезнаходження, орієнтири щодо їх пошуку з урахуванням інформаційних потреб користувачів. Запропоновано дефініцію документної евристики – це комплексна система знань, що вивчає теорію, історію і практику документального пошуку, його інтелектуальні та технологічні засади.

Констатовано, що в інформаційному обслуговуванні користувачів наявні три основні види пошуку, – бібліографічний, документальний та фактографічний. Бібліографічний пошук здійснюється коли виникає потреба у відшуканні інформації про документ, документальний – самого документа, фактографічний – інформації, зафіксованої в документі. Відповідно до видів та специфіки пошуку формуються наукові галузі – бібліографічна евристика, документна евристика, документна інформаційна евристика (фактографічна евристика).

Співвідношення понять «документна евристика» та «документальний пошук» проявляється як асоціативний зв'язок між науковим напрямом і об'єктом його вивчення.

У другому розділі «**Методологія документної евристики**», який складається з двох підрозділів, системно представлено основні методологічні підходи пізнання документної евристики.

Застосування *соціокомунікаційного підходу* спрямовано на розгляд того, чи здійснює об'єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався, і як соціум відреагував на об'єкт впливу.

Використання *системного підходу* до дослідження елементів явищ і утворень різного походження дозволило виокремити найбільш загальні і стійкі моменти у здійсненні документального пошуку і завдяки цьому науково обґрунтувати важливі положення документної евристики. Системоутворюючим елементом виступив документ, який розглядався як окрема система зі своїми елементами (автор, назва, текст тощо), так і елемент (підсистема) більш складної системи – системи соціальних документних комунікацій. Поняття системи і елемента є відносним. Якщо системою вважати фонд окремо взятої бібліотеки, то його підсистемами будуть фонди кожного структурного підрозділу цієї бібліотеки. Будь-який документ як об'єкт матеріального світу, є частиною конкретної системи об'єктів цього світу. У свою чергу, ця система є підсистемою щодо системи вищого рівня і т.д. Врешті решт вся сукупність документів у суспільстві становить величезну документну систему, що має безліч підсистем. До того ж документна система будь-якої окремої країни, зокрема України, є підсистемою світової документної системи.

Застосування *інформаційного підходу* дозволило розглянути соціальну інформацію, що циркулює в суспільстві й виявити точки зору, які зв'язують інформацію з комунікацією та пізнанням.

Застосування *інтеграційного підходу* передбачило дослідження і посилення взаємозв'язків між окремими підсистемами і елементами системи документальних комунікацій. Наприклад, між бібліотеками та видавництвами, між архівами та фондоутворювачами, між користувачами і фондами, між ПОД і документами, між користувачами та інформаційними працівниками.

Ситуаційний підхід концентрувався на тому, що проведення певного документального пошуку визначається конкретною ситуацією. Оскільки не існує єдиного найкращого способу проведення документального пошуку, а найефективнішим є той, що відповідає даній ситуації і максимально адаптований до неї.

Документна евристика охоплює одну або кілька ІПС, тому обов'язковою її складовою є ІПМ. ІПМ виступають посередниками між документами і користувачами, ПОД і ПОЗ, довідково-пошуковим апаратом і документним фондом. Для вивчення ІПМ, їх закономірностей, нами було залучено загальнонаукові та спеціальні методи.

В роботі широко застосовано загальнонаукові методи – *аналіз, синтез, класифікація*. Зокрема, метод класифікації допоміг згрупувати документи у певні класи, і передбачити їхнє місцезнаходження у бібліотеках та інших документно-інформаційних інституціях.

Застосування *наукометрії* та *бібліометрії* відбувалося з акцентом на кількісні показники науково-дослідної роботи та наукової інформації. Посилання в наукових роботах утворюють ресурс, що розкриває логіку розвитку науки. У списках використаних джерел зустрічаються твори різних жанрів, і ці жанри свідчать про приналежність науковця до певної групи.

У **третьому розділі «Трансформація структури документної евристики в системі соціальних комунікацій»**, який складається з чотирьох підрозділів, доведено, що інформаційні потреби користувачів впливають на технології реалізації інформаційного пошуку. Поняття «інформаційна потреба» є одним із центральних понять інформаційної науки та практики. Різновидом інформаційної потреби є потреба в отриманні повнотекстового документу, який опиняється в центрі комунікаційного процесу.

Показано, що провідну роль у здійсненні комунікаційного процесу відіграють ІПМ, які побутують у певних ІПС. Сутність ІПМ полягає у створенні ПОД у вигляді бібліографічних описів, класифікаційних індексів, предметних рубрик, ключових слів, авторитетних фалів (АФ). Кожен із цих елементів створюється за певними правилами, і відіграє ключову пошукову роль при здійсненні документального пошуку. Підкреслено, що коли ІПМ перестає задовольняти запити користувачів, то виникає нагальна потреба у її заміні або впровадженні паралельно ще однієї ІПМ.

Доведено, що підґрунтям документної евристики є термін «інформаційний пошук». У бібліотечній сфері інформаційний пошук означає шукання, відбирання

та надання інформації; в архівній – пошук документів, відомостей про них або фактів, відображених у документах; в інформаційній сфері – процеси пошуку та надання доступу до інформації; у сфері соціальних комунікацій – сукупність дій з відбору (знаходження) інформації.

Термін «інформаційний пошук» є родовим щодо «документального пошуку», а відповідно «інформаційна евристика» є родовим поняттям щодо «документної евристики». Інформаційний пошук став спонукальним щодо появи інформаційної евристики, документальний пошук – документної евристики. Інформаційний пошук здійснюється за певними правилами, які визначають алгоритм пошукових дій і сприяють покращенню комунікаційного процесу в системі соціальних комунікацій.

Запропоновано документну евристику поділяти на загальну та спеціальну. Загальна документна евристика охоплює питання історії, теорії та методики документального пошуку; спеціальна (галузева) документна евристика – сфери практичної діяльності (архівна, бібліографічна, музейна) або види документів (джерельна, патентна тощо). У складі спеціальної документної евристики можуть бути й інші напрями, зокрема, літературознавчий, педагогічний, архітектурний та інші.

Серед існуючих сьогодні напрямів розвитку евристик розглядають джерелознавчу, джерельну, бібліографічну, архівну. Питання джерелознавчої та джерельної евристики досліджували І. А. Булигін, Н. Г. Георгієва, В. Ф. Домбровський, О. І. Журба, М. Д. Іванишев, В. В. Кабанов, М. П. Ковальський, М. О. Максимович, М. Г. Палієнко, В. В. Фарсобін, М. І. Ходаковський, Л. Є. Шепелев, С. О. Шмідт. Сучасні історики розглядають джерелознавчу евристику, з одного боку, як частину джерелознавства, пов'язану з розробленням питань теорії і практики виявлення джерел та інформації про них; з іншого, – як пошуковий етап джерелознавчого дослідження, пов'язаний з виявленням джерел і створенням джерельно-інформаційної основи дослідження.

Охарактеризовано бібліографічну евристику з одного боку як частину книгознавства, що вивчає покажчики (момент статистичний), з іншого, – як спосіб пошуку джерел (момент динамічний), завдання якої полягає у виявленні та взятті на облік всього, що може розглядатися як джерело. Питання бібліографічної евристики досліджували П. Н. Берков, О. А. Гречихін, Т. В. Добко, М. Ю. Нещерет, Є. М. Тодорова, М. Ю. Ульяновський, О. Г. Фомін та ін. Бібліографічна евристика оперує опублікованими документами, які, переважно, зберігаються у бібліотеках. Сучасні дослідники розглядають її як наукову дисципліну, об'єктом якої є бібліографічний пошук як особливий вид професійної і непрофесійної діяльності. Водночас бібліографічну евристику вважають самостійною науковою галуззю, розділом загального і спеціального бібліографознавства.

Розкрито архівну евристику як напрям архівознавства, що вивчає прийоми і методи пошуку, відбору і використання документальних джерел ретроспективної інформації в інтересах суспільства та історичної науки. Об'єктом архівної евристики є архівні документи, що зберігаються в архівах. Питання архівної

евристики досліджували Г. В. Боряк, О. В. Долотова, В. В. Кабанов, М. П. Ковальський, А. В. Попов, В. О. Романовський, Н. М. Христова та ін. Удосконалення пошуку архівних документів та архівної евристики відбувається шляхом інформатизації архівної справи.

Зазначено, що музейна евристика спрямована на пошук інформації, пов'язаної з атрибуцією, пошуком аналогів, виявлення цінності артефакту тощо щодо інших музейних предметів. Водночас, з позиції користувача, її можна розглядати як наукову галузь про музейний пошук, теоретичне і практичне підґрунтя організації такого пошуку (Ж. З. Денисюк, О. М. Збанацька, В. В. Карпов).

Для позначення пошуку документів в Інтернеті запропоновано використовувати терміносполучення документна інтернет-евристика або документна е-евристика. Частково завдання документної е-евристики, вирішують документно-інформаційні інституції, на сайтах яких представлено повні тексти документів, а також засоби їх пошуку – електронні каталоги. У сучасному міжнародному інформаційному співтоваристві формуються загальні тенденції щодо розвитку електронних інформаційних ресурсів та інтегрування інформаційних ресурсів документно-інформаційних інституцій (бібліотек, архівів, музеїв тощо) з метою надання ефективних можливостей користування ними для дистанційних користувачів через інтернет-комунікації. Питання документної е-евристики досліджували О. Б. Антопольський, В. Б. Барахнін, Т. І. Євтухова, В. П. Захаров, Н. Е. Кунанець, К. В. Лобузін, Т. В. Майстрович, А. М. Федотов, Ю. І. Шокін, А. В. Яковішак та ін. Висока комерційна ефективність застосування мережевих можливостей стала причиною прискореного широкого впровадження різних пошукових механізмів.

Серед найпоширеніших галузевих евристик виокремлено літературознавчу евристику, яка широко використовується в літературознавстві, тісно пов'язана з літературним джерелознавством. Питання літературознавчої евристики досліджували П. Н. Берков, С. А. Гальченко, О. Г. Фомін. Завданням патентної евристики є пошук конкретних видів документів – патентів, що проводиться із залученням джерел патентної, науково-технічної та рекламно-економічної інформації. Питання патентної евристики досліджували Н. О. Артамонова, Т. І. Канчелі, О. І. Кондрашова, Ю. В. Павліченко, Г. О. Смирнова.

Оскільки фонди бібліотек та інших документно-інформаційних інституцій містять документи з різних галузей знань, то можна виокремити інші галузеві еристики: медичну, педагогічну, архітектурну, художню, технічну та інші.

У **четвертому розділі «Документна евристика в комунікаційному середовищі бібліотеки»**, який складається з чотирьох підрозділів, охарактеризовано комунікаційне середовище бібліотеки, як відкритої складної динамічної системи.

Окреслено комунікаційне середовище документної евристики, яке складається з інфраструктурної та змістовної складових. Інфраструктурна складова – це бібліотеки та інші документно-інформаційні інституції; технічні засоби і канали комунікацій, що забезпечують реалізацію документального

пошуку. Змістова складова включає, насамперед, бібліографічну та документальну інформацію і знання, які є базовими для інформаційних працівників та користувачів. До інфраструктурної складової комунікаційного середовища документної евристики належить документний фонд, який є частиною багатосистемного світу і елементом більш великих систем, таких як: система документно-інформаційної інституції, до якої він належить; система документних комунікацій; система соціальних комунікацій; світовий інформаційний простір.

Виокремлено основні компоненти комунікаційного середовища бібліотеки: *документи*, що стають об'єктами інформаційного пошуку; *бібліотечні фонди*, що є упорядкованою сукупністю документів; *бібліотечні ІПС*, що будуються на основі *ІПМ*, сутність яких забезпечує створення ПОД у вигляді бібліографічних описів, класифікаційних індексів, предметних рубрик, ключових слів, авторитетних файлів на точки доступу; *засоби* доведення цих документів до користувачів або матеріально-технічна база; *бібліотечні працівники*, які створюють ПОД; *користувачі*, які формулюють ПОЗ і є кінцевими одержувачами документа. Між усіма компонентами комунікаційного середовища бібліотеки існує тісний взаємозв'язок. Окремі компоненти вже ставали об'єктами наукових досліджень. Зокрема, при розробленні бібліотечних ІПС здійснюється інформаційно-аналітична діяльність (О. М. Кобелев) та враховується думка користувачів бібліотек (Т. В. Новальська).

Підкреслено, що об'єктом пошуку можуть бути документи, різні за періодичністю, матеріальною формою, знаковою природою інформації, цільовим призначенням, які в комунікаційному процесі виступають в ролі комуніканта – книжкові, брошурні, періодичні, продовжувані, нотні, картографічні, образотворчі, електронні видання, патентна, нормативно-технічна документація, видання брайлівським шрифтом, аудіовізуальні, неопубліковані документи. Документи зосереджено у фондах бібліотек, архівів, музеїв, Інтернеті, а їхні пошукові образи – в ІПС документно-інформаційних інституцій. Зазначено, що ІПС можуть бути бібліотечними, бібліографічними, архівними тощо. Бібліотечні інформують про склад бібліотечних фондів; бібліографічні – надають згорнуту інформацію про документи; архівні – розкривають склад архівних фондів.

Бібліотечні ІПС цілеспрямовано розкривають склад фонду бібліотеки, надають допомогу користувачам у пошуку та доборі потрібних документів, і слугують універсальним ключем до знань, сконцентрованих у документах. Складовою частиною ІПС є довідково-пошуковий та довідково-бібліографічний апарат бібліотеки. Для повнішого і якіснішого обслуговування користувачів та надання їм додаткової інформації про об'єкт пошуку, бібліотеки формують власні бази і банки даних. Перспективним вбачається розроблення лінгвістичного забезпечення для ІПС у двох напрямках: розроблення і ведення інформаційно-пошукового тезауруса та створення АФ на імена осіб, найменування установ, географічні назви.

Приділено увагу інформаційній культурі і компетентності користувачів, здатності до самоосвіти і розвитку, оволодіння різними методами пошуку

інформації, а також до інформаційних працівників різних спеціалізацій щодо їх професіоналізму у царині ведення БД, створення якісних ПОДів, АФ, обслуговування тощо.

Інформаційний пошук потребує розроблення стратегії пошуку – послідовності логічних операцій, виконуваних у процесі його реалізації. Його ефективність залежить від чітко визначеної теми, окреслених хронологічних, мовних, географічних меж. Ускладнюється пошук тим, що єдиного покажчика всіх документних фондів країни, регіону, галузі у нас немає. Тому пошук потрібно проводити окремо в кожній документно-інформаційній інституції, яка має документний фонд і довідковий апарат до нього.

Пошук документів у фондах слід починати з бібліотек, а вже потім – у всіх інших документно-інформаційних інституціях. Такий порядок необхідний тому, що вивчення документів, в яких використано архівні або музейні предмети, поперше, спрямовує дослідника до власне документів, по-друге, застерігає користувача від повторних «відкриттів» документів, вже запроваджених в науковий обіг. Архівний та музейний фонд використовуються дослідником на наступному етапі дослідження. Пошукове поле можна розширити за рахунок фондів особистих бібліотек та репертуару книжкових магазинів.

Сьогодні відбулися значні зміни у послідовності дій, які здійснюють користувачі, розшукуючи потрібні документи. Якщо раніше користувач починав пошук, звертаючись до традиційного каталогу, а вже потім до електронного, то зараз відправною точкою цього процесу є ІПС Google або інші пошукові системи. Логіка користувача проста і правильна: потрібна інформація має бути отримана якнайшвидше з мінімальною витратою фізичних та інтелектуальних зусиль.

У п'ятому розділі **«Парадигма розвитку документної евристики в бібліотеках, архівах, музеях»**, який складається з трьох підрозділів, охарактеризовано документну евристику як складову документних комунікацій, що покликана виконувати важливу роль активного наукового посередника в доступі до документів.

Констатовано, що розвиток документної евристики неможливий без вирішення проблем, що мають теоретико-методологічний характер: формування джерельної бази, розробка наукової методології, формування нових методичних підходів до документального пошуку в традиційних, автоматизованих ІПС, Інтернеті, розробка власного термінологічного апарату.

Оскільки документи, різні за тематикою, матеріальною основою, формою тощо, зосереджено у фондах різних документно-інформаційних інституцій, то завдання документної евристики: накопичити й узагальнити знання про місцезнаходження документів; створити повні галузеві метабібліографії.

Зазначено, що у процесі аналітико-синтетичного опрацювання документів відбувається згортання інформації і створюється ПОД. В документній комунікації ПОД виконує функції посередника між документами та користувачами, і тим самим реалізує інтелектуальний доступ до документів. Важливою є координація дій зі створення ПОД як на рівні окремої документно-інформаційної інституції, так і на загальнодержавному рівні, тому уніфікація ПОД вимагає стандартизації

інформаційної сфери.

Акцентовано увагу на важливості подолання бар'єрів, що виникають в процесі передачі документної інформації; формування інформаційної культури інформаційних працівників та користувачів; вплив ергономіки на якість документального пошуку.

Підкреслено, що документно-інформаційні інституції незалежно одна від одної, збирали, упорядковували і зберігали документи, тому кожній з них притаманні специфічні риси, що знаходять відображення в характері та організації їхньої діяльності, в покладених на них завданнях. Кожна має особливості у формуванні фондів, обліку, систематизації їх типів і видів, підходах до зберігання та поширення інформації про них.

Виявлено відмінність між документно-інформаційними інституціями, що проявляється в доступності до фондів: фонди бібліотек доступніші; фонди архівів – опосередковано частково доступні; фонди музеїв – тимчасово частково доступні. З бібліотечним документом користувач має фізичний контакт, з архівним – опосередкований, з музейним предметом – фізичний контакт відсутній. Документна комунікація в бібліотеках і архівах відбувається шляхом безпосереднього контакту, в музеях – шляхом експонування. Для бібліотечного фонду характерна тиражність документів, для архівного і музейного – унікальність.

Проте у бібліотеки, архіву та музею є багато спільного. У великій бібліотеці є відділ рідкісної книги, який має характер музею. Кожен великий архів має бібліотеку і музей; бібліотека – це, по суті, продовження архіву, тому що книги потрапили сюди разом з рукописами. У музеї виставлені найбільш рідкісні рукописи, і музей архіву нічим не відрізняється від відділу рідкісної книги бібліотеки. І нарешті, у кожному музеї є архів і бібліотека, і деякі екземпляри рукописів і книг виставляються як звичайні експонати.

Зі збільшенням обсягів електронних ресурсів і розвитком інформаційно-комунікативних технологій надання мультимедійної інформації, дедалі частіше йдеться про суміщення функцій бібліотек, архівів, музеїв як документно-інформаційних інституцій. Проте сьогодні не використано значною мірою потенціал, який міг би бути отриманий за тіснішої їх взаємодії.

Зазначено, що кожна документна комунікація опосередкована документом. Відповідно до цього концептуальний підхід до документної евристики передбачає розгляд її як складової документних комунікацій, що мають специфічні особливості в кожній документно-інформаційній інституції. Виокремлено такі концепти розвитку документної евристики: інтелектуалізація – розвиток відповідно до існуючих баз знань; лінгвістичність – використання лінгвістичного забезпечення; відповідність – відповідність структурі та складу документного фонду інформаційним потребам користувачів; системність – має розглядатись як динамічна система; узгодженість – взаємна інформація про склад документних фондів; інтегрованість – інтеграція різних документно-інформаційних інституцій в єдину систему; доступність – місцезнаходження документа у місці, зручному для користувача, у той час, коли він йому потрібний, у вигляді, необхідному

користувачеві; комунікативність – адаптація до умов комунікаційного суспільства; когнітивність – орієнтування на розкриття знань, акцент на зміст документів; інституційність – документно-інформаційні інституції є основним компонентом інфраструктурної складової комунікаційного середовища документної евристики.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційного дослідження є розв'язання наукової проблеми, що полягає в розробленні цілісної концепції документної евристики в системі соціальних комунікацій як нового наукового напрямку у галузі бібліотекознавчих досліджень та інших споріднених дисциплін. Виникнення документної евристики на часі, оскільки документальний пошук в системі соціальних комунікацій вже не є локальною, тимчасовою чи випадковою проблемою, а з впровадженням інтернет-технологій набуває глобального характеру, і поширюється на всю систему документальних комунікацій. Тому місце документної евристики в системі соціальних комунікацій визначається її роллю як потужної системи знань, здатної реалізувати та активізувати загальний комунікаційний процес, опосередкований документом. Сучасна бібліотека, як потужний акумулятор документів, знань та посередник у різних потоках інформації набуває значення головного суб'єкта документної евристики.

У результаті дисертаційного дослідження отримано такі висновки:

1. Розглянуто та визначено зміст та обсяги понять у терміносистемі документної евристики як молодого науки, що розвивається, яку складають терміни та терміносполучення: «евристика», «документна еристика», «документ», «інформаційний пошук», «документальний пошук», «інформаційно-пошукова система», «інформаційно-пошукова мова», «пошуковий образ документа» та інші.

З'ясовано, що термін «евристика» присутній у багатьох універсальних і галузевих довідкових виданнях, а відтак, і в різних сферах суспільної діяльності. Проте у загальному контексті як поняття та науковий напрям, що вивчає творче, неусвідомлене мислення людини, еристика як окрема наука ще повністю не сформувалася і є предметом численних дискусій, оскільки її предмет, методи, структура тісно пов'язані з психологією, філософією, фізіологією вищої нервової діяльності та потребують комплексних досліджень.

Документ є головним елементом системи соціальних комунікацій та важливою складовою документної евристики. За допомогою документів устанавлюються і підтримуються різного роду суспільні комунікаційні відносини. Сьогодні можемо констатувати відсутність чіткого уніфікованого визначення терміна «документ» в законах і стандартах України. Відповідно до законів України документ – це, перш за все, матеріальна форма представлення інформації, а згідно зі стандартами – інформація, що зафіксована на матеріальному носіїві, призначена для передачі знань у просторі та часі.

Термін «інформаційний пошук» є центральним в інформаційній сфері та має кілька визначень. В бібліотечній сфері інформаційний пошук – це шукання, відбирання та надання за певними критеріями інформації, яка відповідає заздалегідь заданим вимогам в інформаційному запиті. «Документальний пошук» є різновидом інформаційного пошуку, його результатом стає знайдений документ.

Інформаційний пошук пов'язаний з терміносполученням «інформаційно-пошукова система», яка забезпечує пошук документів або відомостей про них за допомогою «інформаційно-пошукової мови» – формалізованої штучної мови, призначеної для індексування документів та інформаційних запитів для наступного зберігання та інформаційного пошуку.

Пошук у великому документному фонді можливий лише за умов якісно створеного «пошукового образу документа», який виражає основний смисловий зміст документа.

Доведено, що відповідно до бібліографічного, документального та фактографічного видів пошуку формуються напрями евристики – бібліографічна евристика, документна евристика, документна інформаційна евристика (фактографічна евристика).

2. Визначено сутність та обґрунтовано складові документної евристики як нового і окремого для бібліотекознавства наукового напрямку, який дозволить вирішити проблему прискорення пошуку інформації в документних системах. Запропоновано визначення документної евристики – *це комплексна система знань, що вивчає теорію, історію і практику документального пошуку, його інтелектуальні та технологічні засади. Об'єктом документної евристики як наукового напрямку є система знань про методологію та технологію здійснення документального пошуку.* Предметом – формування системи наукового знання про технологію здійснення документального пошуку у єдності його з документами, їхніми пошуковими образами, пошуковими масивами, довідковим апаратом, суб'єктами документно-комунікаційної діяльності. Метою документної евристики визначено кумулювання знання про типи та види документів, їхнє місцезнаходження, орієнтири щодо їх розшукування з урахуванням інформаційних потреб користувачів. Методологія документної евристики може розглядатися як галузь документної евристики, що становить, з одного боку, систему найзагальніших принципів, положень і методів, пізнавальну основу для наукового знання про документальний пошук, а з іншого, – сукупність прийомів, способів і процедур дослідження процесів документно-комунікаційних систем тощо. Подальший розгляд методологічних основ документної евристики в загальній системі методології наукового пізнання є однією з суттєвих умов успішного розвитку документної евристики. У загальній системі наук її можна вважати важливою складовою соціальних комунікацій.

Знання, що будуть накопичуватися документною евристикою, стануть дієвим засобом: покращення якості обслуговування користувачів інформації; удосконалення пошукових можливостей ПС; підвищення рівня обізнаності інформаційних працівників щодо наявних документних фондів інформаційних установ; покращення взаємодії між користувачами інформації та інформаційними

працівниками; підвищення рівня інформаційної культури усіх суб'єктів соціальних комунікацій.

3. Досліджено вплив інформаційних потреб особистості на механізм реалізації інформаційного пошуку. Інформаційна потреба визначає об'єкт, вид та місце пошуку, і є спонукальним мотивом для здійснення комунікаційного процесу. Витоки документального пошуку – потреби в документах – виникають в процесі життєдіяльності людини, результатом пошуку є документи, які будуть використані користувачами в їхній теперішній або майбутній суспільній практиці. Отже, документальний пошук не може розглядатися лише в аспекті взаємодії окремих особистостей. Він має розглядатися як система діяльності інформаційного працівника, через яку реалізується система суспільних відносин, задовольняються потреби суспільства в документах, як спосіб реалізації суспільних та особистих відношень. Документальний пошук виступає як одна з форм здійснення комунікативних зв'язків в суспільстві.

Документна комунікація – комунікація, опосередкована документом, що ґрунтується на обміні документами між людьми. До системи документних комунікацій належать: документи, які функціонують у суспільстві; засоби доведення цих документів до користувачів; бібліотеки та інші документно-інформаційні інституції, які здійснюють комунікаційні процеси (видавництва, ЗМК, Інтернет, бібліотеки, архіви, музеї, інформаційно-аналітичні центри); користувачі, які є кінцевими одержувачами документа.

Інформаційний фонд є основою суспільства і включає систему знань, накопичених в процесі спільної діяльності людей з освоєння навколишнього середовища, пізнання законів об'єктивної дійсності. Інформаційний фонд суспільства – поняття, що в спеціальній літературі практично не розглядається. Інформаційний фонд кожного соціуму формується з усього кола інформації, що обертається в суспільстві. Він створюється історично і має як загальнолюдські, так і спеціальні риси, в тому числі національні, релігійні, регіональні тощо. Документний фонд як частина інформаційного, складається з підсистем: бібліотечні фонди, архівні фонди, музейні фонди, фонди національної системи НТІ та інших документно-комунікаційних систем. В Україні у системі документних комунікацій наявні – Державний бібліотечний фонд України, Національний архівний фонд, Музейний фонд України та фонд національної системи НТІ, які доповнюють один одного і мають становити Національний документний фонд України. Проте ні цього терміну, ні навіть уніфікації в позначенні інших документних фондів країни сьогодні не існує. Так, в бібліотечній справі – «державний» фонд, в архівній – «національний» фонд, в музейній – просто фонд.

Об'єктами документального пошуку можуть виступати будь-які документи – матеріальні носії із зафіксованою на них інформацією, первинні і вторинні, різних типів і видів. Проте всі вони розміщені у фондах різних документно-інформаційних інституцій. Тому при пошуку документів важливо знати або передбачити їхнє ймовірне місцезнаходження. Отже, об'єкти документального пошуку – документи, зосереджено у фондах бібліотек, архівів, музеїв, Інтернеті, а

їхні пошукові образи – в ППС документно-інформаційних інституцій.

Розробка єдиної ПІМ для всіх документних фондів країни була і залишається проблемою актуальною, до вирішення якої необхідно залучити науковців і практиків, що працюють в різних документно-інформаційних інституціях.

4. Здійснено класифікацію документної евристики, в основу якого покладено об'єктно-інституційно-галузевий підхід. В залежності від об'єкта документального пошуку можна виокремити джерелознавчу, бібліографічну, патентну евристики; від інституції, в якій здійснюється документальний пошук – архівну, музейну, документну інтернет-евристику; від галузі знання, в якій здійснюється документальний пошук – літературознавчу, медичну, педагогічну, транспортну та інші галузеві евристики.

Запропоновано структуру документної евристики. Структурно документну евристику можна поділити на дві підсистеми: загальну і спеціальну. Загальна документна евристика охоплює питання історії, теорії та методики документального пошуку. Історія розкриває закономірності становлення і розвитку документального пошуку; теорія – вивчає загальнотеоретичну проблематику, пов'язану з понятійним апаратом; питання типології документального пошуку документальний пошук як етап документно-комунікаційної діяльності; методика – реалізація інформаційних потреб користувачів за допомогою сукупності методів, які застосовуються при здійсненні документального пошуку. Спеціальна (галузева) документна евристика охоплює сфери практичної діяльності (архівна, бібліографічна, музейна) або види документів (джерельна, патентна тощо). У складі спеціальної документної евристики можуть бути й інші напрями, що пізніше, можливо, оформляться у наукові дисципліни, а саме – літературознавча, педагогічна, архітектурна та ін. Прикладом може слугувати джерелознавча евристика, витоки якої слід шукати в джерелознавстві, яке спочатку носило прикладний характер і визначало справжність документа та достовірність документної інформації, а згодом перетворилося у окрему галузь знань.

5. З'ясовано, що найкраще документна евристика проявляється в комунікаційному середовищі бібліотеки, до якого належать: різні типи та види документів; бібліотечний фонд як упорядкована сукупність документів; бібліотечні інформаційно-пошукові системи, що включають бібліотечні каталоги, картотеки, бібліографічні покажчики, бази даних та інформаційно-пошукові мови, якими вони послуговуються; матеріально-технічна база; користувачі; інформаційні працівники.

Бібліотечні інформаційно-пошукові системи цілеспрямовано розкривають фонд бібліотеки, надають допомогу користувачам у пошуку та доборі потрібних документів, і слугують універсальним ключем до знань, сконцентрованих у документах. Їхньою складовою частиною є довідково-пошуковий та довідково-бібліографічний апарат бібліотеки. Для більш повного і якісного обслуговування користувачів та надання їм додаткової інформації про об'єкт пошуку, бібліотеки формують власні бази та банки даних. Перспективним вбачається розробка

лінгвістичного забезпечення для інформаційно-пошукових систем у двох напрямках: розробка і ведення інформаційно-пошукового тезауруса та створення авторитетних файлів на імена осіб, найменування організацій, географічні назви.

Основною складовою документного фонду і основним компонентом комунікаційного середовища документної евристики є документи. Усі документи – матеріальні носії із зафіксованою на них інформацією, можуть бути об'єктами документального пошуку. Оскільки світ документів є надзвичайно різноманітним, доводиться здійснювати їхню класифікацію. Документи, зосереджено у фондах бібліотек, архівів, музеїв, Інтернет-середовищі, а їхні пошукові образи – в ІПС документно-інформаційних інституцій.

До комунікаційного середовища документної евристики належать користувачі та інформаційні працівники бібліотек та інших документно-інформаційних інституцій, оскільки саме вони є основною рушійною силою комунікаційного процесу.

6. Встановлено особливості реалізації документального пошуку в бібліотеках та інших документно-інформаційних інституціях. Документальний пошук – це послідовність логічних операцій, виконуваних у процесі інформаційного пошуку, що забезпечують точність і/або повноту видачі документів, релевантних інформаційному запиту. Щоб інформаційний пошук був ефективним, слід насамперед чітко визначити тему, за якою добираються документи, а також хронологічні, мовні, географічні межі, за якими вестиметься пошук інформації. Ускладнюється пошук тим, що єдиного покажчика або інформаційно-пошукового ресурсу всіх документних фондів країни, регіону, галузі у нас немає. Видані тільки окремі випуски по фондах бібліотек, державних архівів, книгарень. Що стосується безпосереднього входження в конкретні документні фонди (за допомогою локальних електронних каталогів і БД), то тут становище ще складніше: єдині зведені каталоги відсутні, алгоритм пошуку в кожному виді документного фонду свій. Пошукові апарати документних фондів, розставлення документів у фондосховищах різні. Однаковість відсутня навіть в мережі бібліотек: тут для розставлення документів на полицях, розміщення їх в сховищах, відображення в каталогах застосовуються різні класифікаційні схеми (УДК, ББК та інші), які не мають сполучення між собою. Користувач, переходячи з бібліотеки з УДК в бібліотеку з ББК, змушений міняти ІПМ, через що втрачаються і оперативність пошуку, і сама інформація. Переведення фондів різних бібліотек на УДК дозволить частково уніфікувати ПОДи. Різні документи в бібліотеках і органах НТІ також вимагають спеціальних способів систематизування, розставлення: для патентних документів – міжнародна класифікація винаходів, для стандартів – класифікація стандартів і т.п. У книгарнях використовується особлива книготорговельна класифікація і розставлення документів на полицях. В архівних фондах всі документи розподілені за фондоутворювачами, а всередині – структурно-хронологічне групування документів.

Документальний пошук потрібно починати з бібліотек, а потім продовжувати в інших документно-інформаційних інституціях. Хоча сьогодні

оперативним джерелом інформації є Інтернет, проте більшість повнотекстових документів захищені авторським правом і є платними, що знижує ефективність задоволення користувачів потрібними документами.

7. Виникнення системи комунікації за допомогою документів потребувало організації проміжних сховищ, у яких би останні накопичувалися і зберігалися в систематизованому вигляді. Бібліотеки, архіви, музеї належать до документно-інформаційних інституцій, соціальною функцією яких є зберігання історичної пам'яті та історико-культурної інформації протягом всієї історії людства та залучення до суспільного розвитку усієї системи знань, що продукується суспільством і спрямоване у майбутнє. Особлива роль належить бібліотекам, які виконують не лише меморіальну роль, а й забезпечують знанням розвиток суспільства в усіх його сферах.

Розроблено концептуальні засади функцій документної евристики в інформаційному суспільстві. Першочерговими завданнями документної евристики є: зібрати та упорядкувати інформацію про місцезнаходження окремих документів; створити повні галузеві метабібліографії; уніфікувати процес створення ПОД; розширити точки доступу до документа за рахунок визначення класифікаційних індексів, предметних рубрик, ключових слів, дескрипторів та ведення АФ; розробити методичку документального пошуку; окреслити компетенції, яких мають набути інформаційні працівники та користувачі.

Подальший розвиток документної евристики має базуватися на таких концептах: інтелектуалізація, лінгвістичність, відповідність, системність, узгодженість, інтегрованість, доступність, комунікативність, когнітивність, інституційність.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТЦІЇ:

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографія:

1. Збанацька О. М. Комунікаційні засади документної евристики : [монографія] / Оксана Збанацька ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; відп. ред. С. Х. Литвин. – Київ : НАКККіМ, 2018. – 378 с. : рис., табл. – Парал. тит. арк. та зміст укр.-англ. – ISBN 978-966-452-277-6. – URL: <http://elib.nlu.org.ua/object.html?id=10470>.

Рецензії: Кунанець Н. Е. Документна евристика: сучасні наукові погляди : [Рец. на книгу: Збанацька О. М. Комунікаційні засади документної евристики. – Київ, 2018. – 378 с. : рис., табл.] // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 3. – С. 135–137.

Шемаєва Г. В. Перша монографічна студія з документної евристики (рецензія на монографію «Комунікаційні засади документної евристики» О. М. Збанацької) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 4. – С. 123–124.

Статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України:

2. Збанацька О. М. Відображення термінології документознавства в Інформаційно-пошуковому тезаурусі Національної парламентської бібліотеки України / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2012. – № 3–4. – С. 24–31.
3. Збанацька О. М. Управлінські документи: методика описування організаційних документів / О. М. Збанацька // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 8. – С. 30–36.
4. Збанацька О. М. Управлінські документи: методика описування розпорядчих документів / О. М. Збанацька // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 12. – С. 19–23.
5. Збанацька О. М. Персоналії в Інформаційно-пошуковому тезаурусі Національної парламентської бібліотеки України: форма представлення та використання при предметизації документів / О. М. Збанацька // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 37. – С. 85–97.
6. Збанацька О. М. Понятійно-категоріальний апарат архівних інформаційно-пошукових систем / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 1. – С. 74–77.
7. Zbanatska O. Document as a reflection of events / O. Zbanatska // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2016. – № 1. – С. 42–50.
8. Збанацька О. М. Документна евристика як наука / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 4. – С. 31–36.
9. Збанацька О. М. Дослідження інформаційно-пошукових мов у бібліотеках і архівах: методологічні основи / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 2. – С. 12–20.
10. Збанацька О. М. Інформаційний пошук за стандартами інформаційної сфери: термінологічний аспект / О. М. Збанацька // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 45–63.
11. Збанацька О. М. Музейна евристика: теоретичні основи та практична реалізація / В. В. Карпов, О. М. Збанацька, Ж. З. Денисюк // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 1. – С. 19–25.
Здобувачу належить основна теоретична частина, присвячена трактуванню терміна «евристика» та правовим аспектам доступу до музейних фондів.
12. Збанацька О. М. Професор М. С. Слободяник (1949–2015) – засновник кафедри документних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв / О. М. Збанацька // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 47. – С. 334–346.
13. Збанацька О. М. Бібліотеки, архіви, музеї: деякі аспекти спільності та відмінності / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 3. – С. 60–66.
14. Збанацька О. М. Документна евристика в системі управління знаннями / О. М. Збанацька // Бібліотечний вісник. – 2018. – № 6. – С. 3–6.

15. Збанацька О. М. Компаративний аналіз пошукових можливостей електронних каталогів окремих бібліотек України / О. М. Збанацька, О. Г. Кириленко, О. М. Яценко // Вісник Книжкової палати. – 2018. – № 11. – С. 32–39.

Здобувачу належить основна теоретична частина і матеріали, присвячені аналізу електронних каталогів НБУ ім. Ярослава Мудрого

16. Збанацька О. М. Розкриття змісту архівних документів: тезаурусний підхід / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 4. – С. 52–64.

17. Збанацька О. М. Формування наукових поглядів на евристику / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 2. – С. 30–39.

Статті у фахових виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз, та у виданнях іноземних держав:

18. Збанацкая О. Н. Информационно-поисковые языки библиотек и архивов Украины: современное состояние, некоторые перспективы развития / О. Н. Збанацкая // Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. – Алматы, 2017. – № 6. – С. 38–45.

19. Збанацька О. М. Вплив інформаційного суспільства на документну евристику / О. М. Збанацька // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal = Nauki Społeczno-Humanistyczne. Polsko-ukraińskie czasopismo naukowe. – 2018. – № 2 (18). – Available at: https://sp-sciences.io.ua/s2631954/zbanatska_oksana_2018_the_influence_of_informational_society_on_documentary_heuristic_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_02_18 (accessed 28 April 2018).

20. Збанацька О. М. Інформаційна потреба як мотиватор комунікаційного процесу / О. М. Збанацька // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal = Nauki Społeczno-Humanistyczne. Polsko-ukraińskie czasopismo naukowe. – 2018. – № 3 (19). – Available at: https://sp-sciences.io.ua/s2634971/zbanatska_oksana_2018_need_in_information_as_a_motivator_of_communication_process_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_03_19 (accessed 05 July 2018).

21. Zbanatska O. M. Information search as a document heuristic factor / O. M. Zbanatska // Science and Education a New Dimension. Science and Education a New Dimension. Humanitie and Social Sciences. – 2018. – Sept. – VI (29), Issue 178. – P. 79–81.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Збанацька О. М. Веб-сайт Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України як джерело інформації / О. М. Збанацька, А. І. Москаленко // Документ, мова, соціум: теорія та практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 11–12 квіт. 2013 р. – Київ, 2013. – С. 150–152.

Здобувачу належить інформація щодо діяльності Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України та переваги його веб-сайту.

23. Збанацька О. М. Навчальна дисципліна «Аналітико-синтетична переробка інформації»: зміст та проблеми викладання / О. М. Збанацька // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 02–04 квіт. 2014 р. – [Донецьк], 2014. – С. 87–89.

24. Збанацька О. М. Новий стандарт ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила» / О. М. Збанацька // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 11–13 верес. 2014 р. / під заг. ред. В.Г. Спрінсяна. – Одеса: Грінь Д.С., 2014. – С. 57–63.

25. Збанацька О. М. Бібліографічна евристика: термінологічний аспект / О. М. Збанацька // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. : Одеса, 10–12 верес. 2015 р. / М-во освіти і науки України та ін. – Одеса, 2015. – С. 130–134.

26. Збанацька О. М. Електронні версії архівних путівників як джерело для уточнення та поповнення інформаційно-пошукового тезауруса Національної парламентської бібліотеки України / О. М. Збанацька // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6-8 жовт. 2015 р.) : в 2 ч. / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського та ін. – Київ, 2015. – Ч. 1. – С. 45–49.

27. Збанацька О. М. Відображення терміносистеми інтелектуальної власності в Інформаційно-пошуковому тезаурусі Національної парламентської бібліотеки України / О. М. Збанацька // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 4-6 жовт. 2016 р.). – Київ, 2016. – С. 444–449.

28. Збанацька О. М. Документно-інформаційна діяльність через призму Української бібліотечної енциклопедії / О. М. Збанацька // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. : Одеса, 8–9 верес. 2016 р. / М-во освіти і науки України та ін. – Одеса, 2016. – С. 133–140.

29. Збанацька О. Евристика в науковому студіюванні: зміст та особливості викладання дисципліни / О. М. Збанацька // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (23–24 листоп. 2017 р.). – Харків : ХДАК, 2017. – С. 217–219.

30. Збанацька О. Електронні каталоги Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: загальна характеристика / О. М. Збанацька // Інформаційний простір бібліотеки : VII Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, Україна, 18–19 трав. 2017 : тези доповідей. – Львів : Вид-во Львів. Політехніки, 2017. – С. 61–64. – Текст укр., англ.

31. Збанацька О. М. Інформаційно-пошукові мови бібліотек і архівів: соціально-комунікаційний аспект / О. М. Збанацька // Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 42–45.

32. Збанацька О. М. Методологія наукових досліджень: одна з тенденцій сьогодення / О. М. Збанацька // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. : Одеса, 14–15 верес. 2017 р. / М-во освіти і науки України та ін. – Одеса, 2017. – С. 97–100.

33. Збанацька О. Формування пошукового образу документа в електронних каталогах бібліотек [Електронний ресурс] / О. М. Збанацька // Інформація, комунікація, суспільство 2017: матеріали 6-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2017, 18–20 трав., 2017, Україна, Славське. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2017. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 309–310.

34. Збанацька О. Комунікаційне середовище документної евристики [Електронний ресурс] / О. М. Збанацька // Інформація, комунікація, суспільство 2018: матеріали 7-ої Міжнар. наук. конф. ІКС-2018, 17–19 трав., 2018, Україна, Чинадієво. – Електрон. дані. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 230–231.

35. Збанацька О. М. Конвергенція документно-комунікаційних систем суспільства / О. Г. Кириленко, О. М. Збанацька, В. В. Добровольська // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. : Одеса, 12–14 верес. 2018 р. / М-во освіти і науки України та ін. – Одеса, 2018. – С. 40–42.

Здобувачу належить третя частина тез.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

36. Збанацька О. М. Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів : монографія / О. М. Збанацька ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Нац. б-ка України імені Ярослава Мудрого. – Київ : НАКККіМ, 2017. – 354 с. : рис., табл. ISBN 978-966-452-245-5. – URL: <http://elib.nplu.org/view.html?&id=8996>.

Рецензія: Воскобойнікова-Гузєва О. В. Рецензія на монографію Збанацької Оксани Миколаївни «Інформаційно-пошукові мови в бібліотеках і архівах» // Інтегровані комунікації. – 2018. – Вип. 5. – С. 45–47.

37. Вилегжаніна Т. І. Інформаційно-пошуковий тезаурус / Т. І. Вилегжаніна, О. М. Збанацька ; Нац. парлам. б-ка України. – Донецьк : Альфа-Прес, 2004. – 1103 с.

Здобувачу належить половина праці, зокрема, розроблені словникові статті на фізико-математичні, технічні, хімічні, медичні, біологічні науки, психологію, соціологію, філософію, культурологію.

38. Бібліографічний опис документів. Бібліографічні посилання : метод. рек. / [авт.-уклад. О. М. Збанацька]. – Київ : [б. в.], 2012. – 197 с. : табл., дод.

39. Предметизація документів: теорія і практика (1875–2012 рр.) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України ; [укл.: О. М. Збанацька ; наук. ред.: В. О. Кононенко]. – Київ, 2014. – 283 с.

40. Збанацька О. М. Аналітико-синтетична переробка інформації. Макроаналітичне згортання інформації: бібліографічний опис документів,

анотування документів : навч. посіб. / О. М. Збанацька ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – Київ : НАКККіМ, 2014. – 266 с.

41. Збанацька О. М. Аналітико-синтетична переробка інформації. Мікроаналітичне згорання інформації: індексування документів, реферування документів : навч. посіб. / О. М. Збанацька ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – Київ : НАКККіМ, 2016. – 254 с.

42. Збанацька О. М. Удосконалення довідкового апарату архівів в Україні (20–30-ті роки ХХ ст.) / О. М. Збанацька // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 65. – С. 161–163.

43. Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус Національної парламентської бібліотеки України: період апробації 2004–2012 рр. / О. М. Збанацька // Бібліотечна планета. – 2013. – № 1. – С. 30–32.

44. Збанацька О. М. Страховий фонд документації України: історія та напрями створення / О. М. Збанацька, В. В. Микитенко // Термінологія документознавства та суміжних галузей : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – Вип. 7. – С. 54–61.

45. Збанацька О. М. Класифікаційні таблиці, рубрикатори, класифікатори як засоби створення пошукового образу документа / О. М. Збанацька // Термінологія документознавства та суміжних галузей : зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. 8. – С. 142–148.

46. Збанацька О. М. Документ у реаліях сьогодення / О. М. Збанацька // Бібліотечна планета. – 2016. – № 3. – С. 23–27.

47. Збанацька О. Електронні каталоги Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: загальна характеристика / О. Збанацька // Інформаційний простір бібліотеки: польсько-український досвід : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 трав. 2017 р., Львів, Україна / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Наук.-техн. б-ка ; за ред. Р. Самотий ; [редкол.: А. Андрухів, Р. Самотий, Н. Мосієнко, С. Палюх]. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2017. – С. 287–300.

48. Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: сучасний стан та перспективи / О. М. Збанацька // Бібліотека і книга в контексті часу : зб. матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф. Тема року: «Бібліотеки України в контексті євроінтеграційних процесів». – Київ, 2017. – С. 61–71.

49. Збанацька О. М. До питання про розробку системи тезаурусів для архівних інформаційно-пошукових систем / О. М. Збанацька // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–27 трав. 2010 р. / М-во культури і туризму України, НАКККіМ, Ін-т держ. упр. та інформ. діяльності. – Київ, 2010. – С. 259–260.

50. Збанацька О. М. Відображення засобів масової інформації в Інформаційно-пошуковому тезаурусі Національної парламентської бібліотеки України / О. М. Збанацька // Засоби масової інформації як феномен культури і культура у засобах масової інформації : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф.,

Київ, 10–11 черв. 2011 р. – Київ, [2011] – С. 78–79.

51. Збанацька О. М. Створення бібліографічної бази даних «Дипломні роботи НАКККиМ»: постановка проблеми / О. М. Збанацька // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17–19 трав. 2011 р. – Київ, 2011 – С. 169–171.

52. Збанацька О. М. Навчальна гра як модель реальної роботи (на прикладі дисципліни «Державна інформаційна політика») / О. М. Збанацька // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 12–14 верес. 2013 р. / Одес. нац. політехн. ун-т та ін. – Одеса, 2013. – С. 348–352.

53. Збанацька О. М. Науково-методична діяльність служби науково-технічної інформації архіву (організація проведення виставок, бібліографічний опис, анотація-реферат, складення бібліографічного списку) [Застосування видів аналітико-синтетичної переробки інформації при створенні довідково-інформаційного фонду] [Електронний ресурс] / О. М. Збанацька // Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства : офіц. сайт. – URL: <http://undiasd.archives.gov.ua/index.php?m=135>.

АНОТАЦІЇ

Збанацька О. М. Документна евристика в системі соціальних комунікацій: бібліотекознавчий аспект. – Кваліфікована наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (27 – соціальні комунікації). – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна академія наук України, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню документної евристики як нового наукового напрямку в системі соціальних комунікацій, зокрема бібліотекознавчих досліджень. Розглянуто методологічні підходи пізнання документної евристики та методологічні засади дослідження інформаційно-пошукових мов, що є складовою документної евристики.

Окреслено терміносистему, визначено сутність та досліджено трансформацію структури документної евристики. На основі об'єктно-інституційно-галузевого підходу здійснено видовий поділ документної евристики.

Констатовано, що найкраще документна евристика проявляється в комунікаційному середовищі бібліотеки, до якого належать: документи, бібліотечний фонд, бібліотечні інформаційно-пошукові системи, каталоги, картотеки, бібліографічні покажчики, бази, банки даних, інформаційно-пошукові мови, матеріально-технічна база, користувачі, бібліотечні працівники.

Висвітлено тенденції розвитку документної евристики в доступі до інформаційних ресурсів. На часі інтегративні дослідження у сфері бібліотекознавства, бібліографії, документознавства, архівознавства,

музеєзнавства у напрямі формування комплексних інформаційних ресурсів та організації доступу до них на основі єдиної платформи задля всебічного задоволення потреб користувачів. Запропоновано концептуальні підходи до розвитку документної евристики з урахуванням її міждисциплінарного та метанаукового характеру.

Ключові слова: документна евристика, документальний пошук, інформаційно-пошукові мови, бібліотечні інформаційно-пошукові системи, соціальні комунікації, бібліотекознавчий аспект.

Збанацкая О. Н. Документная эвристика в системе социальных коммуникаций: библиотечный аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение (27 – социальные коммуникации). – Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, Национальная академия наук Украины, Киев, 2019.

Диссертация посвящена комплексному исследованию документной эвристики как нового научного направления в системе социальных коммуникаций, в частности библиотечных исследований. Рассмотрены методологические подходы познания документной эвристики и методологические основы исследования информационно-поисковых языков как составляющей документной эвристики.

Охарактеризовано терминсистему и сущность документной эвристики. Представлено авторское видение документной эвристики, определены её объект, предмет, цели и задачи. На основе объектно-институционально-отраслевого подхода осуществлено видовое деление документной эвристики. Описаны архивная, библиографическая, источниковедческая, патентная, литературоведческая и другие эвристики.

Исследовано влияние информационных потребностей пользователей на реализацию документального поиска. Информационные потребности возникают в процессе жизнедеятельности человека и являются побудительным мотивом для осуществления коммуникационного процесса посредством документа. Документальный поиск рассмотрено как вид информационного, и одну из форм осуществления коммуникативных связей в обществе. Освещены проблемы реализации документального поиска.

Установлено связь документной эвристики с документной коммуникацией. Очерчено систему документной коммуникации, к которой относятся: документы, функционирующие в обществе; средства доведения этих документов к пользователям; библиотеки и другие документно-информационные институты, осуществляющие коммуникационные процессы; пользователи, которые являются конечными получателями документа.

Констатировано, что документная эвристика лучше всего проявляется в коммуникационной среде библиотеки, к которой относятся: документы, библиотечный фонд, библиотечные информационно-поисковые системы, каталоги,

картотеки, библиографические указатели, базы, банки данных, информационно-поисковые языки, материально-техническая база, пользователи, библиотечные работники.

Высказано мнение о информационной культуре и компетентности пользователей, способности к самообразованию и развитию, овладению различными методами поиска информации, а также к информационным работникам относительно их профессионализма в ведении баз данных, создании качественных поисковых образов документов, авторитетных файлов, обслуживании пользователей.

Библиотеки, архивы и музеи рассмотрены как документно-информационные институты, хранящие историческую память человечества. Выявлены общие и специфические их особенности в организации фондов, использовании информационно-поисковых систем, создании поискового образа документа, обслуживании потребителей.

Освещены тенденции развития документной эвристики в доступе к информационным ресурсам. Подчеркнуто актуализацию интегративных исследований в области библиотековедения, библиографии, документоведения, архивоведения, музееведения в направлении формирования комплексных информационных ресурсов и организации доступа к ним на основе единой платформы для всестороннего удовлетворения потребностей пользователей. Предложены концептуальные подходы относительно развития документной эвристики с учетом ее междисциплинарного и метанаучного характера.

Ключевые слова: документная эвристика, документальный поиск, информационно-поисковые языки, библиотечные информационно-поисковые системы, социальные коммуникации, библиотековедческие аспекты.

Zbanatska O. M. Documentary heuristics in the system of social communications: librarianship aspect. – On the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Sciences in Social Communications, specialty – 27.00.03 – bibliology, library science, bibliography (27 – social communications). – Vernadsky National Library of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2019.

This dissertation is devoted to a new scientific direction – document heuristics – a comprehensive system of knowledge about the theory, history and practical implementation of the documentary search, its intellectual and technological principles. It is reviewed the methodological approaches to documentary heuristics and the methodological foundations of the research of information retrieval languages that is a part of document heuristics.

The terminology system is defined, the essence is determined and the evolution of document heuristics structure is investigated. On the basis of the information retrieval approach, a distinct division of document heuristics is performed.

It is proved that the best documentary heuristics manifests itself in the library's communicative environment, which includes: documents, library fund, library information retrieval systems, catalogs, card indexes, bibliographic pointers, databases, data banks, information retrieval languages, material and technical base, users, library workers.

The trends of document heuristics are highlighted in access to information resources. At the time of integrated research in the field of librarianship, bibliography, documentation, archival studies, and museology in the direction of the formation of integrated information resources and the organization of access to them on the basis of a single platform for the full satisfaction of users needs. It is offered conceptual approaches to the development of document heuristics based on its interdisciplinary and meta-scientific nature.

Keywords: documentary heuristics, documentary search, information retrieval languages, library information retrieval systems, social communications, librarianship aspect.